

ULUSLARARASI BEDÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bedüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx



ULUSLARARASI BEDIÜZZAMAN SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BEDIÜZZAMAN

الندوة العالمية على الرماد سيدنا البدر

24-26 September 1995 İstanbul - TURKEY

MODERNLİĞE MEYDAN OKUMA OLARAK SAİD NURSÎ'NİN TAVRI

AHMED ARIES™

Batıda insanlar sık sık İslâm'ın modern zamanlarda mü'minin kolayca yönelebildiği bir felsefi ve teolojik sistem geliştirmediğinden yakınılar. Bu görüş—ister dünyevileşmiş olsun, ister olmasın—İslâm toplumlarındaki tüm vaziyeti yansıtmaz. Bu noktada teknik gelişme, tıbbî standartlar, bilimler, sendikalar, sosyal güvenlik vs. gibi sözümonda Batılı meydan okumalar üzerinde yoğunlaşan geniş bir söylem söz-konusudur. Geri planda yatan asıl mesele, Melik Faysal'ın formüle ettiği üzere, İslâm ülkelerinin bu standartları Batılı ulusların Müslümanların nazarında geçmişte ödedikleri ve halen ödüyor oldukları bedeli ödemeye zorlanmaksızın adapte etmelerinin mümkün olup olmadığıdır.

Hiç şüphesiz bu tartışmalar Batı için olduğu kadar, Doğu için de gereklidir.

Fakat, üzerinde kafa yormamız gereken diğer bir düzey daha mevcuttur. Bu, manevî düzeydir. Laiklik veya sekülerizmi kasetmiyorum. Bu bağlamda, Batı Avrupa'nın bir Hıristiyan problemine ilişkin olarak bulunduğu her iki çözüm, meseleye sadece yüzeysel biçimde temas etmektedir.

Said Nursî'nin "ilk önce iman gelir" diyerek yolunu açtığı tartışmaya girişmek istiyorum.

Onun mücahedesini gelecekte de muhafaza etmek için, gelecek nesillerin onun eserini devam ettirmeleri zaruridir. Ve bu yalnız Risale-i Nur'ları yayınlamak de-

™ WOLF D. AHMED ARIES

1938 yılında Almanya'da doğdu. 1953 yılında İslâmı şereflendi. Psikoloji tahsili yaptı. Halen yetişkinlerin eğitildiği bir kolejın müdürüdür. Sağlık eğitimi ile ilgili araştırmalar yaptı ve yayın faaliyetlerinde bulundu. 1972'den bu yana Almanya'da İslâmî faaliyetlere katılıyor. Halen Federal Almanya İslâm Konseyi üyesi ve Almanca *Mozlemize Reuee* dergisinde yazılar yazıyor. Ayrıca Paderborn Üniversitesinde İslâmî konularda öğretim üyeliği yapıyor.

ğildir; onun tavrına, hayat tarzına ve beşerî düşünüşün meydan okumalarını karşılama yönündeki sarsılmaz cesaretine bakılması da gerekmektedir. Eseri ve hayatı birlikte ele alınmalıdır. Onlar hâlâ bir meydan okuma mahiyeti taşıyan bir bütünlük, bir birlik oluştururlar; çünkü dünyevî olayların veya bizatihi dünyanın tahmin edilebilir, tatbik edilebilir veya değiştirilebilir oluşuna ilişkin imkânların büyümesine kapılmış değildir. Bir Müslüman olarak onların peşinde yorulmadı; çünkü biliyordu ki, izah edilebilir de kalsalar, tümü Allah'ın yaratışıdır.

Buna karşılık, ne bilim, ne siyaset herhangi bir izah edilebilirliğin ardındaki değerleri tarif ve tasvir edemiyor.

Said Nursî'nin biyografisi ve eseri hiç tereddütsüz şu soruyu sormakta ve cevap vermektedir:

Bütün kâinat BİR'e delâlet ederler. Biz aynı yükümlülük altında değil miyiz?

Risale-i Nur'un bir İslâm müzesi değil, önümüzdeki görevleri karşılamak için bir çalışma mekânı olduğu düşüncesindeyim.

Bu yoldaki çalışmaların ise, bugünün meydan okumalarına karşı hodri meydan deme imkânı vereceğini ümit ediyorum.

Tebliğime konu olan meseleyi ele almaya başlamadan önce, benim problemi-mize baktığım bakış açısına dair iki uyarıda bulunmak istiyorum. Bunlardan ilki, kendi geçmişime ve çevreme ilişkindir. Ben, kökleri Prusyalı azınlığa ve bu yüzyılın altmışlı yıllarına kadar giden bir Batı Avrupalı entellektüelim. Bu yüzden, benim bilimsel tavrımın ikili bir kökeni vardır.

İkinci vektörü bir soru oluşturur: Said Nursî'nin şahsiyeti ve eseri Türkiye'de o kadar çok insanı kendine cezbedtiği halde, Türkiye dışında neden bunun gerçekleşmediğini her zaman merak etmişimdir. Onun dili bir engel teşkil etmiş olabilir; ama yaklaşımı da bu çerçevede düşünülebilir. Dinî ve manevî meseleleri marjinal bir husus olarak görme yönündeki genel eğilime zıt olarak, düşünürümüz bu temaları tefekkürünün merkezine yerleştiren bir söylemi ısrarla kullanmaktadır. Onun kendi sözleriyle, "Hakikat nazarında, en ehemmiyetlisi ve en büyüğü, iman meselesidir."¹ Modern ifade tarzına "tercüme" edersek şöyle de söylenebilir: İnsan antropolojik müteâle açık olma kabiliyetini kabul etmek ve şahsen buna karşılık vermek zorundadır ve toplum bundan sonuçlarını çıkarmalıdır.

Benim "tercüme"m, belirli bir probleme işaret eder. Muhterem düşünürümüzün dünyası, Batı dünyasının teknik ve bilimsel gelişimi ile İmparatorluğun çöküşü arasındaki ihtilâf ve farklılıklarla şekillenmiştir. Bu vâkıyla başa çıkmak, siyasî vec-heleri kadar bazı sosyo-psikolojik vec-heler de taşıyan tefekkürünün kesin bir unsuru-rudur. Kendisini, bununla birlikte, psiko-analitik terimleri veya sosyal bilimlerin sonuçlarını kullanmaksızın, dahası onlara meydan okuyan çok özel bir tarzda, müteâl (transcendental, aşkın) meselesi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Maamafih, beşerî ilimlerle ilgili modern söylemler, bu sosyal bilimlerin dilinden başka bir dil içinde düşünülemezler. Bunun sonucunda, Said Nursî'nin yol açtığı tartışma ve benim araştırmam arasında—özellikle sosyolojik terimleri düşünürümüzün eserlerine tatbik et-

¹Şükran Vahide, Biography, s. 258.

meye alışık olmayanlar için—kendi düşüncelerim noktasında belli bir gerilim olacaktır.

Said Nursî'nin biyografisi ve eseri hiç tereddütsüz şu soruyu sormakta ve cevap vermektedir:

Bütün kâinat BİR'e delâlet ederler. Biz aynı yükümlülük altında değil miyiz?

Risale-i Nur'un bir İslâm müzesi değil, önümüzdeki görevleri karşılamak için bir çalışma mekânı olduğu düşüncesindeyim.

Bu yoldaki çalışmaların ise, bugünün meydan okumalarına karşı hodri meydan deme imkânı vereceğini ümit ediyorum.

Kongreye giriş

Batıda insanlar sık sık İslâm'ın modern zamanlarda mü'minin kolayca yönelebileceği bir felsefi ve teolojik sistem geliştirmedeğinden yakınır. Bu görüş—ister dünyevileşmiş olsun, ister olmasın—İslâm toplumlarındaki tüm vaziyeti yansıtmaz. Bu noktada teknik gelişme, tıbbî standartlar, bilimler, sendikalar, sosyal güvenlik vs. gibi sözümonda Batılı meydan okumalar üzerinde yoğunlaşan geniş bir söylem söz-konusudur. Geri planda yatan asıl mesele, Melik Faysal'ın formüle ettiği üzere, İslâm ülkelerinin bu standartları Batılı ulusların geçmişte ödedikleri ve halen ödüyor oldukları bedeli ödemeye zorlanmaksızın adapte etmelerinin mümkün olup olmadığıdır.

Hiç şüphesiz bu tartışmalar Batı için olduğu kadar, Doğu için de gereklidir.

Fakat, üzerinde kafa yormamız gereken diğer bir düzey daha mevcuttur. Bu, manevî düzeydir. Laiklik veya sekülerizmi kasetmiyorum. Bu bağlamda, Batı Avrupa'nın bir Hıristiyan problemine ilişkin olarak bulunduğu her iki çözüm, meseleye sadece yüzeysel biçimde temas etmektedir.

Said Nursî'nin "ilk önce iman gelir" diyerek yolunu açtığı tartışmaya girişmek istiyorum.

Onun mücahedesini gelecekte de muhafaza etmek için, gelecek nesillerin onun eserini devam ettirmeleri zaruridir. Ve bu yalnız Risale-i Nur'ları yayınlamak değildir; onun tavrına, hayat tarzına ve beşerî düşüncesinin meydan okumalarını karşılama yönündeki sarsılmaz cesaretine bakılması da gerekmektedir. Eseri ve hayatı birlikte ele alınmalıdır. Onlar hâlâ bir meydan okuma mahiyeti taşıyan bir bütünlük, bir birlik oluştururlar; çünkü dünyevî olayların veya bizatihi dünyanın tahmin edilebilir, tatbik edilebilir veya değiştirilebilir oluşuna ilişkin imkânların büyüüne kapılmış değildi. Bir Müslüman olarak onların peşinde yorulmadı; çünkü biliyordu ki, izah edilebilir de kalsalar, tümü Allah'ın yaratışıdır.

Buna karşılık, ne bilim, ne siyaset herhangi bir izah edilebilirliğin ardındaki değerleri tarif ve tasvir edemiyor.

Burası modern, postmodern toplumların yapısı üzerine bir söylemle başlamanın yeri olmadığından, konuyla ilgili literatürde bulunabilen bazı hususiyetleri özetleme arzusundaım. Bu noktada beş perspektif seçmiş bulunuyorum. Bunlardan ilki, siyasi olanıdır.

Peki, (post-)modernlik içinde siyasi perspektif neler teşkil ediyor?

1. İnsanın antropolojik müteal açıklığına kendisiyle cevap bulduğu şey, her ne olursa olsun, kişinin tamamen kendi tercihi ve kendi kararıdır.

2. İktidarın ve yönetimin her tür uygulaması akli temellere dayanma durumundadır.

3. Zorunlu sosyal işbirliği insan haklarıyla temsil olunan bir asgarî kurallar bütünü üzerine bina edilmelidir.

4. Siyasî iktidar halkın hâkimiyeti kaydı altındadır.

Kültürel perspektif aşağıdaki veçhelerle tarif edilebilir:

5. Deneysel bilimler sürekli bir öğrenim süreci geçirdi.

6. Bütün ahlâkî ve hukukî söylemlerde dikkat edilecek husus, sosyal eylemler ve hayat için genel kabul görmüş gerekçeler bulmaktır.

6. Sanatlar özerktirler.

Sosyal perspektif buna ek olarak üç veçheye sahiptir:

8. Kapitalist teşebbüs akli hesap vermeye dayalıdır.

9. Bürokratik devlet yönetimi güvenilir hukukî kararlar ve idarî yapılar üzerine kurulmalıdır.

10. Toplumlar ulus-devletler oluştururlar.

Felsefi perspektif:

11. Her gelenek ve norm sorgulanmaya açık olmalıdır ve kendisini açık bir sosyal tartışma zemininde akli delillerle savunmak zorundadır.

12. Grup normları evrensel normlarla tasdik ve teyid olunmalıdır.

13. Bir kişiliğin sosyalleşmesi, bireyin içinde büyüdüğü sosyal yapılar soyut bir benliğe (ego-personality) yol açar.

Değişik veçheler:

14. Bireyin imtisal etmek istediği her ne şey varsa onu imtisal etme, ve bu şeyleri mezcetme iradesi vardır.

15. Toplumların çok-kültürlü yapılarına ilişkin tüm evrensel-olmayan normlar nisbi ve izafidir. Farklı gruplar arasında bir değişim gerçekleştiren, yani grubunu değiştiren birey yalnız bağlandığı merciyi değiştirmekle kalmaz, normatif referanslar çerçevesini de değiştirir.

16. Zorunlu radikal açıklık temel bir güvensizliğe ve belirsizliğe yol açar.

17. Birey yalnız toplumun ondan talep ettiği davranışın yanında yer alacaktır.

Yoruma hiç gerek yok, bu senaryo, Risale-i Nur'u yazarken Said Nursî'nin zihninde mevcut senaryodan tamamen farklıdır. Onun düşüncüsü, teknoloji ve din arasındaki zıtlığın, uygulanabilirlik (fizibilite) ile yaratılış arasındaki çelişkinin yol açtığı meydan okumaya muhatap olmuştur. Cevaplarından biri, düşündüğü üzere, bilginin, ilmin asla imana karşı duramayacağını öğrenmesiydi. Bugün bu sorudan vazgeçilmiştir. Modernite dikkat etmez. Hâlihazır dünyanın yaratılmış olabileceği ihtimalini tamamen görmezden gelir. Araştırmacılar kadar, toplumlar da kalkınma gibi, akli gerekçelerle tartışılan herhangi bir mesele veya konuyu tartışır, ama bunu tartışmazlar. İnsanlar hakikati değil, birşeyler elde etmeyi başarma peşindedir. Bu yüzden, iman veya ateizm meselesi tamamen konu dışıdır. Genel kabul görmüş

varsayım, insanın müteâl boyuta atıfta bulunmaksızın karar verip fiiliyata girişebileceğidir.

Düşünürümüzün cevabını bulmak için yalnız eserine değil, hayatına ve 1920'li ve 30'lu yıllardaki sosyolojik gelişmelere bakmamız gerekmektedir. Bu dönemde, resmen dünyevî bir ulus-devlete dönüşme politikası uygulandı. Said Nursî bu genel eğilime karşı sadece aklen itiraza kalkışmadı; bilakis—öyle yapmaya zorlanmış olsun olmasın—alternatif bir hayat yaşadı. Daha "Birinci Söz"ünü şu giriş cümlesiyle yazarken, antropolojik müteal açıklığa yöneldi: "Bismillah, her hayrın başıdır." Böyle yaparak, toplumun umumî hayat tarzının alternatifi olan aksiyomu yaşadı.

Bu iki alternatif aksiyom şunlardır:

(a) Beşerî idrakin sınırlarının ötesinde hiçbir varlık yoktur.

(b) Vahiyle kendini bildiren bir Varlık vardır ve benim Yaraticım Odur.

Ne ilk, ne de ikinci cümle akli biçimde isbat edilemez; yalnızca, fert biri lehine karar verebilir ve böylece antropolojik açıklığa "yaklaşır."

Said Nursî ilk aksiyomun anlam taşıyıp taşımadığına dair herhangi bir tartışmaya girişmedi. Onun yerine, hayatıyla ve yazdıklarıyla dünyaya bir Yaraticının yaratışı olarak bakmanın onu nasıl da anlamlı kıldığını gösterdi. Risale-i Nur, Said Nursî'nin içinde yaşadığı olaylara dayanan, ve bilimsel sonuçlar ile beşerî tecrübenin beraberce tek bir delil teşkil ettiği örneklerle doludur. Müteal açıklığa, anlamlı bir biçimde deliller yoluyla yaklaşılabilir.

Bu bakımdan, yukarıda iktibas ettiğim kısa cümlelerin, aşağıdaki şekilde gelmektedir: "...Şu mübarek kelime İslâm nişanı olduğu gibi, bütün mevcudatın lisan-ı hâliyle vird-i zebânıdır..."

Bir Müslüman olarak Said Nursî'nin yapmaya kâbil olduğu en önemli şey, dünyasına gelen soru ve ilhamları gözardı etmemesiydi. İslâmî dilde, bu noktada şu söylenecektir: O, Kur'an'ı hayat ve dünya vasıtasıyla sırat-ı müstakîm olarak seçmiştir. Modern bir bakış açısından, bu dikkate değer karar böylesi bir hareketen niçin vuku bulabildiğini düşünmeye sevkeder. Bu ise, kişinin hayat boyu gelişimine ilişkin psikoloji disiplinine götürür. Gelişim psikolojisine dair araştırmalar, ergenlik dönemini bireyin açıklığının farklı tezahürleri üzerinde bir karara varması gereken dönem olarak tanımlar. Bir dizi meydan okuma, kişiyi kendi hayatını organize edip planlayacağı kendine özgü bir görüş noktası aramaya sevkeder. Bu meydan okumalar, esasen şu temel sorulardır: "Ben kimim? Neciyim, neden buradayım, ne olacağım?" Bu geniş sorular dizisi içinde, insan bir an müteal açıklığa ulaşır: "Aklımın ve idrak kabiliyetimin sınırları ötesinde bir Varlık var mıdır?"

Biliyoruz ki, bunu sorgulamak veya hissetmek zorunlu değildir. İnsan müteal açıklığı gerçeğinden gaflet edebilir. Fakat eğer birey bunu kabul eder ve bu noktada karar kılar ise, kişiliğinin sabiteleri bundan etkilenecektir. Böylesi bir Varlığı kabul etmenin—ilahiyatçıların diliyle, "iman"ın—sonucu, bir Yaraticının, bir yaratılışın tasdiki, ve İslâm dairesi içerisinde bu Yaraticının vahidiyet ve ehadiyetinin kabulüdür. Düşünürümüz, bu yüzden "'Lâ ilâhe illâllah' ile imanı yenilemek" istemiştir. Bu imana dayanarak, birey dünyada öyle bir yer edinir ki, kişiliği soyut bir benlik gelişimi yönüne yönelmez. Bilakis, İslâmî vazifeler sistemi, yer edinmemeye karşı mu-kavemet eden bir yapı oluşturur. Said Nursî'nin hapis hanelerdeki hayatını hatırlat-

mak istiyorum. O ibadet etmiş, ve sair mahpusları öyle yapmaya yöneltmiştir. John Lifton, beyin-yıkama sürecine ilişkin araştırmasında bir insanın kendi müteal kararına dönmesini saldırılar karşısında bir duvar örmek anlamına geldiğini göstermiştir.

Post-modern sosyal gelişim sürecinde, birey kimlik dairelerini saatler,günler veya haftalar içerisinde değiştirir. Bunlardan bazıları tamamen farklı kültürlerle ait bile olabilir; fakat eğer birey Tevhid aksiyomu üzerinde karar kılmışsa, bu karar (idrake ilişkin) bir dayanak noktası gibi işler. Bütün mevcutlar, Onun ismini zikrederler.

Bu mülahazalar siyasî bir veçhete de atıfta bulunur. Bugün, liberal devletin kendisinin üzerine bina edildiği esasları, aksiyomları isbat edemediğini biliyoruz. Dahası, liberal toplum, kendi liberalizmini güvence altına almak için, üyelerini, onun aksiyomlarını kendi şahsî hayatları için temel olarak alacakları kararını vermeye ikna etmek zorundadır. İstikrarlı bir düzen şansı ancak böyle bir taahhüd sonucunda büyür. Evrensel normlar ve grup normlarının birçoğu tamamen icra edilemezler; devletler arasında, siyasî olayların gösterdiği gibi, böyle birşeyi yapabilecek hiçbir güç yoktur. Kimin umurunda? Said Nursî'nin cevabı, onun ilk "Söz"lerinde ele aldığı biri olacaktır: âhiret. Lem'alar adlı eserinde şöyle yazmaktadır:

"Nasil ki küçük kabahatleri işleyenlerin, nahiyelerde cezaları verilir. Büyük kabahatleri de büyük mahkemelere gönderilir. Öyle de: Ehl-i imanın ve has dostlarının hükmen küçük hataları, çabuk onları temizlemek için kısmen dünyada ve stir'aten verilir. Ehl-i dalâletin cinayetleri, o kadar büyüktür ki; kısacak hayat-ı dünyeviyeye cezaları sığışmadığından, muktezâ-yı adalet olarak Âlem-i Bekadaki Mahkeme-i Kübrâya havaie edildiği için, ekseriyetle burada cezaya çarpılmıyorlar."

Bu, dünyevî kurumlar herhangi bir yargılama yapmasalar veya yapmaya niyetli olmasalar bile, kişinin yine hesap verme mevkiinde kaldığı anlamına gelir. Müteal bir Varlık aksiyomuna dayalı "âhiret" terimi insan ömrüne hâle vermeyen, fakat onu bir konuyu çevreleyen bir zarf konumuna yerleştiren bir zaman boyutunu öngörür. Said Nursî'nin terimi kullandığı bağlamlarla bakacak olursak, onun bundan diğer tüm konuları safdışı bırakan bir strateji ürettiğini görmemiz gerekir. Post-modern vaziyet alışlar bile, bu sınırlar içerisinde tutulur. Herhangi bir referans olmaksızın birşeyi imtisal edemezsiniz.

Şayet bu çizgiyi sürdürürseniz, bir sanatçının özerkliğinin sınırlara sahip bulunduğu sonucuna ulaşırsınız. Entellektüel ve pratik açıdan bakılırsa, sınırlar hakkında kimler karar verecek? Bu sınırlar sabit mi, değişken midir? Üzerlerinde değişiklik yapılabilir mi?

Bu sorular bizi modern gelişimin temel bir terimine ulaştırır: öğrenim.

Bilimin sürekli bir öğrenim süreci geçirmekte olduğu sözü, doğru veya yanlış, hiçbir öngörünün ciddiye alınabilir durumda olmadığını ima eder. Popper'in söylediği gibi; bir araştırmacı bir hipotezi ancak yanlışlayabilir. Bu yüzden, bilginler daima bir hüküm tasihhe veya geliştirmeye hazır olmalıdırlar. Bununla birlikte, birçok araştırma, bugün hakikat namına yapılmamış; bilakis, önerdiği hipotezin daha ileri endüstriyel kullanım için öngörülebilir bir kontrol imkânı tanıyan başarılı bir manipüstasyona yol açıp açmadığı perspektifiyle ele alınmıştır. Görebildiğim kadarıyla, Said Nursî bu tavrı teşvik etmemiştir, çünkü öğrenimin ve sonuçlarının asla imana karşı

herhangi bir tezat getirmedigine hükmetmektedir. Bir Müslüman olarak, o Kur'anî referanslar çerçevesinin ortadan kaldırıldığı bir sözü tahayyül edemezdi.

Durum değişirse, insana, sosyal bilimlerin yaptığı gibi, tıpkı bir doğal bilim konusu ile aynı tarzda muamele edilir. Ahlakî sınırlara ilişkin olarak, sosyal bilimciler bunu harfiyyen yapmazlar. Bununla birlikte, onların kurallara uyma tavrı bu istikamete yöneliktir. Bu madalyonun bir yüzüdür; diğer yüzünde ise, insanın kendisini suya akseden görüntüsünü seyredip kendisine aşık olan Yunanlı Narcissos gibi gözlemlediği bir durumu tasvir edebiliriz. Bu kendisini gözlemleyen insanın sonsuz alçalışı, tedennisidir. Video-sanatçıları bu yapıyı iki televizyonu birbirine bakar bir şekilde yerleştirerek taklit etmişlerdir.

Aynı zamanda herkes insan davranışının sistematik gözlemininkendi fıtratımıza, yapımıza, yetişmemize, referanslarımıza ve sosyal bağlarımıza ilişkin bazı kayda değer sonuçlar ortaya çıkardığını teslim zorlanmaktadır. Görebildiğim kadarıyla, Said Nursî böylesi bir araştırma yapılmasını asla reddetmezdi. Fakat, bütün sonuçlarını, insanın varoluşunun O, yani Allah tarafından konulmuş hangi şartlara bağlandığının işaretleri olarak yorumlardı. Meselâ, "Bütün mevcudatın asıl mahiyeti bir ayna hükmündedir. Hepsî, Allah'ın ezeli kudretiyle yaratmasına tâbidirler" derdi.

Ki bu, Kur'an'ın "Ve hüve alâ külli şey'in kadîr/O herşeye kâdirdir" âyetine atıfta bulunmaktadır.

Sonuç, sosyal bilimlerle ilgili her ne araştırma yapılırsa yapılsın, bunun bize Onun yaratışında muhakkak anlamlı bir cihet olduğunu göstereceğidir.

Düşünürümüzün bu tavrı, sık sık beşerî düşünüşe ilişkin aksiyonlara atıfta bulunur ve herkese bunların düşünme, davranış, eylem vs.ve ilişkin sonuçlarını hatırlatır. Onun "İman en önce gelir" cümlesi bu yüzden antropolojik yapılar içerisinde bir yer teşkil eden antropolojik açıklığı kabullenmeyi reddeden modern veya postmodern düşünürlerle karşı daimî bir meydan okuma hükmündedir.

Bazı insanlar bu sözü laiklik veya sekülerizme karşı bir saldırı olarak ele alırlar. Fakat, bu sözü modern veya postmodern mantıkla reddetmek de, cismanî-ruhanî ayrımı içinde ruhanîliğe arka çıkan bir söz olarak görmek de, aslında aynı probleme tamamen farklı çözümler sunuyor gözükseler de ikisi de aynı şekilde yanlış iki tavrı temsil eder. Sözkonusu iki tavrı, çöken Roma imparatorluğuna kimin halef olacağı, yerini kimin alacağı meselesiyle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. Aynı zamanda, bu mesele, siyasî veya ruhanî liderin meşru halefinin kim olacağı meselesiydi: İmparator, yani Cermen kralı mı, yoksa pontifex maximus, yani Papa mı? Kavga asırlar boyu sürdü ve sonunda Batı Avrupa iki ayrı çözümle yüzyüze kaldı:

(a) Roman-Katolikler şu cevabı verdiler: Siyasî kurumların ruhanî kurumlara hâkim olması zorunludur. Zaman geçtikçe, bu biçim, bugünkü devlet ve kilise ortaklığı sonucunu getirdi; fakat, devletin açık bir şekilde hâkim konumunda olduğu bir ortaklık idi bu. Ve, bu ortaklık içinde, iş başka herhangi bir manevî hayat tarzının katı bir şekilde bastırılmasına kadar vardırıldı.

(b) Lutheran-Protestan Alman bölgeleri sözde "idarî hoşgörü"yü (Toleranz von oben) geliştirdiler. Ondokuzuncu yüzyıl boyunca, nihayet 1945'ten sonra karşılıklı yardımlaşmaya dönüşen bir dizi değişim geçirdi.

Ortada her ikisi de güç ve iradeyi ifade edecek açık hiyerarşiler ile apaçık yapı formlarına sahip iki ayrı organizasyon mevcut olduğundan, her iki çözüm de olası durumdaydı. İslâm toplumları asla, Hıristiyanlığın meselâ Alman Federal Cumhuriyetinde olduğu üzere kamu hukukuna tâbi yaklaşık otuz kilise türünden kurumlara kapı açacak bir yapı oluşturmadığı gibi, bağımsız bir kiliseye de ihtiyaç duymamıştır.

İslâm kendi içerisinde bir ruhban sınıfı ve ruhbanlık işlevine izin verecek herhangi bir teolojik imkân ve yetki tanımaz. Müslümanlar onlar namına araya girip şefaet edecek bir teolojik kuruma ihtiyaç duymazlar. Bunun antropolojik sonucu ise, mü'minin her zaman bizatihî ve doğrudan doğruya ilâhî emirler dizisiyle yüz-yüze olmasıdır.

Şayet Batı Avrupalı entellektüeller Said Nursî'nin tavrını ve vaziyet alışı anlamak isterlerse, bu dikkate değer duruma geri gitmemiz gerekir. O, *conditio humana* islamica, yani bir İslâm insanının durumudur. Böylesi bir perspektif altında, bir hapisanenin cüz'ü olan bir duvarın, muhteşem biçimde yapılmış bir caminin, veya beşerî varoluşun önünde eğilsin, hiçbir teolojik farklılık sözkonusu değildir. Bu insan tavır ve hareketini müteal açıklığa vereceği cevabı zihninde taşıyarak icra eder: yani, İslâmî terimlerle konuşursak, ibadet ve zikrini bu şuurla yapar. Said Nursî'nin sürekli yaptığı şey budur. O, iman ve dünya ayırımına karşı İslâmî alternatifini yaşamıştır. Bu noktada, onun hakkında, Erikson'ın Martin Luther hakkında bir çalışma yayınlaması gibi, psiko-analitik bakış açısından bizim tasarrufumuzda yazılmış bir biyografiye sahip olamayışımıza çok üzülüyorum.

Müslümanlar kadar Batılılar da çoğu kez kilisesiz bir topluluğun ortaya koyduğu sonuçlara bakarlar. Bir sonuç olarak, bu inananlar iman, gelenek, davranış, vs.yi nesilden nesile aktaracak başka bir tarz organize etmek sorundadır. Bu noktada aileye ve diğerlerine bakan bir şık, tarih kadar normları ve sorumluları da özümseyen öğreticinin sunduğu ilk-örneğe atıfta bulunur. Böylesi daha içe yönelik şahsiyetler kritik olayların vuku bulduğu veya bir toplumun (post-)modern toplumların yaptığı gibi daha dışa yönelik hale gelme eğiliminde olduğu devirlerde, sosyal dayanaklar olarak iş görürler. Said Nursî'nin yaşadığı savaşların herşeyi altüst ettiği; o güne dek yapılagelen davranışları değiştirme zaruretinin belirlediği; ve hariçten gelen görülen ve görülmeyen entellektüel sömürgeciliğin, saldırıların, gelişmelerin ağır kayıplar verdirdiği bir dönemde, yoğun biçimde içe yönelik bir şahsiyet kolayca bir sembol kişilik, bir timsal haline gelir. Eğer bu kişi—dikkate değer düşünürümüzün olduğu gibi—eşi az bulunur bir akıl, karakter ve belagat ile donanmışsa, sıradışı, seçkin bir şahsiyet haline gelecektir. Böyle bir daha içe yönelik karaktere soyut bir benliğin (ego-personality) (post-)modern bakış açısına karşı bir denge unsuru, bir karşı-ağırlık olarak bakılabilir.

Düşüncelerimi şu şekilde özetleyebilirim: Bediüzzaman Said Nursî, bizatihî, yalnız yaşadığı dönemin meydan okumalarına karşı değil, aynı zamanda müstakbel meydan okumalara karşı İslâmî bir cevap hükmündedir.